

ḥallî 'ale'l-Varakât. **e)** Ahmed b. Abdulatîf el-Hatîb el-Câvî, *Hâşiyetü'n-nefehât 'alâ Şerhi'l-Varakât* (nşr. Muhammed Sâlim Hâşim, Beyrut 1425/2004). **4.** Şemseddin Muhammed b. Osman el-Mardîni, *el-Encümü'z-zâhirât 'alâ ḥalli elfâzi'l-Varakât* (nşr. Abdülkerîm b. Ali en-Nemle, Riyad 1415/1994, 1416/1996). **5.** İbn İmâmü'l-Kâmilîyye diye bilinen Kemâled-din Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman el-Kâhirî, *Şerhu'l-Varakât* (nşr. Ömer Ganî Suûd el-Ânî, Amman 1422/2001). **6.** İbn Kâvân olarak tanınan Hüseyin b. Ahmed el-Keylânî, *et-Taḥkîkât fi şerhi'l-Varakât* (nşr. eş-Şerîf Sa'd b. Abdullah eş-Şerîf, Amman 1419/1999). **7.** İbn Zekrî el-Tilimsânî, *Gâyetü'l-merâm fi şerhi Muḥaddimetü'l-İmâm.* Eseri Hâlid b. Şucâ' el-Uteybî Medine el-Câmîatü'l-İslâmiyye'de (1415/1994), Muhanned Ev'idîr Meşnân, Cezayir'de el-Ma'hedü'l-Vatanî el-Âlî'de yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlanmış ve bu sonucusu basılmıştır (I-II, Cezayir-Beyrut 1426/2005). **8.** Şemseddin el-Hattâb, *Ḳurretü'l-ayn şerhu Varakâti İmâmî'l-Haremeyn* (Muhammed b. Hüseyin el-Heddeh es-Sûsî et-Tûnisî'nin hâşiyesiyle birlikte, Tunus 1299, 1310-1312, 1323, 1351, 1368; Abdülhamîd b. Muhammed Ali Kuds'un *Letâ'ifü'l-işârât ilâ şerhi Teshîlî't-ṭurukât* ile birlikte, Kahire 1330, 1343, 1369/1950; Ebû Muhammed Abdullah b. Hadrâ es-Selâvî'nin hâşiyesiyle, Fas 1317; nşr. Ahmed Mustafa Kâsım et-Tah-tâvî, Kahire, ts. [2007]; nşr. Muhammed Sâlih b. Ahmed el-Garsî, Konya 1424/2003). Hattâb, eserinde daha çok Mahallî'nin şerhini esas almakla beraber Firkâh'ın şerhinden de faydalanmış, böylece her iki şerhi birleştirmiştir. **9.** Şehâbed-din er-Remlî, *Gâyetü'l-me'mûl fi şerhi Varakâti'l-uşûl* (nşr. Hasan Abbas Kutb, Kahire 1426/2005; nşr. Osman Yûsuf Hâcî Ahmed, Beyrut 1426/2005). **10.** İbrâhim b. Ahmed el-Haskefî (İbnü'l-Monlâ el-Halebî), *Câmi'u'l-müteferriḳât min fevâ'idü'l-Varakât* adıyla mutavel, *et-Teḥârîrû'l-mülhikât ve't-teḳârîrû'l-muḥaḳḳîkât* adıyla mutavassıt ve *Kifâyetü'r-riḳkât ilâ ma'rifeti ğurafi'l-Varakât* adıyla muhtasar şerhleri kaleme almıştır. **11.** Hıdr Muhammed el-Lecmî, *eş-Şemerât 'ale'l-Varakât* (Hama 1390/1970). *el-Varakât* ile Mahallî'nin şerhi üzerine yapılmış bir ta'likdir. **12.** Abdullah b. Sâlih el-Fevzân, *Şerhu'l-Varakât fi uşûli'l-fıḳḳ* (Riyad 1413, 1414, 1417).

el-Varakât üzerine yapılan başlıca manzum çalışmalar da şunlardır: **1.** Şerefed-

din Yahyâ b. Nûreddin Mûsâ el-İmrîtî (ö. 890/1485 civarı), *Teshîlî't-ṭurukât nazmü metni'l-Varakât* (Kahire 1357, 1415; nşr. Mahmûd Beyrûtî, *Mecmû'atü manzûmâti ümmehâti'l-fulûm* içinde, Dımaşk 1422/2001, Şemseddin el-Mardîni'nin *el-Encümü'z-zâhirât*'ının içinde, Riyad 1416/1996, s. 27-37). **Bu eser üzerine muhtelif şerhler yazılmıştır** (Abdülhamîd b. Muhammed Ali Kuds, *Letâ'ifü'l-işârât ilâ şerhi Teshîlî't-ṭurukât*, Hattâb'ın *Ḳurretü'l-ayn*'i ile birlikte, Kahire 1330, 1343). **2.** Burhâneddin İbn Ebû Şerîf, *Nazmü'l-Varakât*. **3.** İbn Zâkûr el-Fâsî, *Nazmü'l-Varakât (Mi'râcû'l-vüşûl ilâ Semâvâti'l-uşûl)*. Muhammed b. Ahmed b. Celûn bunu şerhetmiştir. **4.** İbn Sened diye bilinen Osman b. Muhammed el-Vâilî en-Necdî el-Basrî, *Nazmü'l-Varakât (eş-Şezerâtü'l-fâhire fi nazmi'l-Varakâti'n-nâdıre)*. Müellif bu eseri ayrıca şerhetmiştir. **5.** Muhammed b. Abdurrahman el-Mesîlî el-Cezâirî, *Süllemü'l-vüşûl ile'd-ḳarûri min 'ilmi'l-uşûl fi nazmi'l-Varakât*. **Cezâirî** bu eserini *en-Nüsaḥu'l-mebzûl li-ḳurrâ'i Süllemi'l-vüşûl* adıyla şerhetmiştir (nşr. Abdurrahman es-Senûsî, Cidde 1414; nşr. Ahmed b. Abdüllatîf el-Kârî, Beyrut 1416/1995). **6.** Muhammed Mustafa Mâülayneyn el-Mağribî, *Aḳdesü'l-enfüs* (Fas 1321). **7.** İbnü'l-Hasan er-Rabâtî, *Nazmü'l-Varakât* (Titvân 1362/1943) (*el-Varakât* üzerine yapılan çalışmaların bir listesi, yazmaları ve baskıları için ayrıca bk. Brockelmann, *GAL*, I, 487; *Suppl.*, I, 671-672; Abdullah Muhammed el-Habeşî, III, 2128-2135; İbn Zekrî et-Tilimsânî, *Gâyetü'l-merâm*, neşredenin girişi, I, 85-96).

el-Varakât'ı Ali Pekcan Türkçe'ye (bk. bibl.), Leon Bercher Fransızca'ya (*Le Kitâb al-Varaqât, traité de méthodologie juridique musulmane*, Tunis 1930; *Les fondements du fiqh, Kitâb al Waraqât fi uçoul al Fiqh*, Paris 1995) tercüme etmiş, David Vishanoff da esere bazı notlar ekleyerek *A Handbook of Legal Theory: Imam al-Haramayn al-Juwayni, Kitâb al-Waraqât fi usul al-fiqh* ismiyle İngilizce'ye çevirmiştir (metni için bk. <http://faculty-staff.ou.edu/VV/David.R.Vishanoff-1/Translations/WaraqatWithCommentary.htm>).

BİBLİYOGRAFYA :

İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, *el-Varakât* (nşr. Abdüllatîf Muhammed el-Abd), Kahire 1397/1977, s. 8, 11, 20, 21-23, 24, 25, 27; a.e., *el-Burhân fi uşûli'l-fıḳḳ* (nşr. Abdülazîm ed-Dîb), Devha 1399, I, 99-101, 308-313, 489-490, 491-492; II, 1293,

1315; a.mf., *A Guide to Conclusive Proofs for the Principles of Belief* (trc. P. E. Walker), Reading 2000, tercüme edenin girişi, s. 22-24; Firkâh, *Şerhu'l-Varakât* (nşr. Sâre Şâfi el-Hâcîrî), Beyrut 1422/2001, neşredenin girişi, s. 27-32, 53-61; Kal-kaşendî, *Şubḥu'l-a'sâ* (Şemseddin), XIV, 373; İbn Zekrî et-Tilimsânî, *Gâyetü'l-merâm fi şerhi Muḥaddimetü'l-İmâm* (nşr. Muhanned Ev'idîr Meşnân), Cezayir-Beyrut 1426/2005, I, 260; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 80-96; İbn Kâsım el-Abbâdî, *eş-Şerhu'l-kebir 'ale'l-Varakât* (nşr. Seyyid Abülazîz – Abdullah Rebî), Kahire 1416/1995, neşredenlerin girişi, I, 24-28, 60-61; II, 36-44; *Keşfü'z-zunûn*, II, 2005-2006; Serkis, *Mu'cem*, I, 885; II, 1502, 1624, 1630, 1981; Brockelmann, *GAL*, I, 487; *Suppl.*, I, 671-672; *Hedîyyetü'l-ârifin*, I, 149, 761; II, 310, 399; R. W. Bulliet, *The Patricians of Nishapur*, Cambridge 1972, s. 124-125; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmi'u'ş-şurûḥ ve'l-ḥavâşi*, Ebûzabî 1425/2004, III, 2128-2135; Abdullah Mustafa el-Merâġî, *el-Fethu'l-mûbin fi ṭabakâti'l-uşûliyyin*, Kahire 2007, III, 143; Wael B. Hallaq, "Uşûl al-Fıḳḳ: Beyond Tradition", *Journal of Islamic Studies*, III/2, Oxford 1992, s. 194-195; Ali Pekcan, "Cüveynî'nin el-Varakât Adlı Eseri Üzerine Çeviri ve Değerlendirme", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 14, Konya 2009, s. 329-352.

NECMETTİN KIZILKAYA

VÂRÂNASİ

(bk. BENÂRES).

VARDAKOSTA AHMED AĞA

(bk. AHMED AĞA, Vardakosta).

VARDAR KÖPRÜSÜ

(bk. TAŞKÖPRÜ).

VÂRİD

(الوارد)

Sâlikin kalbine ansızın gelen hal, ilham anlamında tasavvuf terimi.

Sözlükte "suya varan, ulaşan" anlamındaki *vârid* (çoğulu *vâridât*) *vird* ve *mevrid* kelimeleriyle aynı kökten gelir. Daha ziyade çoğul şekliyle kullanılan *vârid* doğrudan Hak'tan alınan bilgi türleri olan "havâtîr, fütûhat, tavârik, şevâhid, levâih, bevâdî, tecelliyat, ilhâmat" gibi kavramlara yakın bir anlam taşımakla birlikte aralarında bazı farklılıklar vardır. Serrâc'a göre *vârid* kalbe ansızın gelen ve onu kaplayan, insanın irade ve fiillerinin etkisinin bulunmadığı bir haldir, bir tecellî türü olan "bâdî"den sonra gelir. Bâdîde insan fiili-

VÂRID

nin tesiri vardır, vâridde ise yoktur. Çünkü vâridin başlangıcı bâdîdir. Zünnûn el-Misrî, Hak'tan gelen vâridin kalbi titreteceğini söyler (*Lüma*, s. 335). Kuşeyrî'ye göre vâridât övülmeye değer havâtırdır. Vâridât havâtırdan daha genel bir terim olup bazan Hak'tan, bazan zâhîrî veya bâtinî ilimden vârid olur. Havâtır sadece hitap (söz) türünden şeylere mahsustur. Vâridât ise sürür vâridi, hüzn vâridi, kabz vâridi, bast vâridi gibi halleri kapsar (*Risâle*, s. 220).

Sûfilere göre vârid uzaktakini haber vermek için ilâhî mertebeden gelen bir elçidir. Bu elçi ya ruhaniyet (melekî) ya da nâriyettir (şeytanî). Kişinin ruhaniyetine mu tâbik melekî vâridin ardından bir soğukluk ve lezzet gelir. Elem vererek kişiyi terketmez, sûreti değişmez ve geride ilim bırakır. Nitekim Hz. Peygamber, Cebrâil vârisiyle ilk vahye muhatap olduktan sonra kendisini bir soğukluk ve titreme hali almış, örtüye büründürülmesini istemiştir. Şeytanî vâridin ardından ise kişide hayret, sıkıntı, darbe, elem ve ağırlık halleri meydana gelir. Bu durum şeytanın alevî ateşten yaratılmasından kaynaklanır. Mürid vâridin şeytanî mi melekî mi olduğu konusunda bazan tereddüde düşebilir. Bunun için vâridin kendisinde bıraktığı izlere bakmalıdır. İbnü'l-Arabî vâridâtın bazan sadece ilim veya amel, bazan hem ilim hem amel, bazan hal, bazan amel ve hal, bazan da ilim, amel ve hali birleştirerek getirdiğini; vâridin yaratılmış bir şey değilse kul ile Allah arasındaki özel yonden (vech-i hâs) gelen tecellî olduğunu söyler (*el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, II, 567). Tasavvuf kaynaklarında çokça kullanılan tabirlerden biri, "Virdi olmayanın vâridi yoktur" sözüdür. Buna göre vâridâta erişmek için müridin mürşidi tarafından verilen virdleri okuması, böylece kalbini vâridâta hazır hale getirmesi gerekir. Sûfilere vâridâtının anlatıldığı eserler tasavvuf edebiyatında bir tür oluşturmuştur. Bunların en meşhuru Şeyh Bedreddin Simâvî'nin *Vâridât*'ıdır (bk. VÂRIDÂT). Bunun yanında İsmâil Hakkî Bursevî, Sofyalı Bâlî Efendi, Mehmed Nasûhî, Erzurumlu İbrâhim Hakkî, Emîr-i Kebîr Hemedânî, Hâce Mir Derd, Ali Behcet Efendi, Aziz Ali Efendi, Üsküdarlı Hâşim Baba, Kâimî ve Tâceddin b. Zekeriyâ'nın *Vâridât* adlı eserleri bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Serrâc, *Lüma*: *İslâm Tasavvufu* (trc. Hasan Kâmil Yılmaz), İstanbul 1996, s. 335; Kuşeyrî, *Risâle* (Uludağ), s. 220; Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), II, 566-567; Abdürrezzâk el-Kâşânî, *Letâ'ifü'l-İlâm*

(nşr. Saîd Abdülfettâh), Kahire 1416/1996, II, 379; Suâd el-Hakîm, *İbnü'l-Arabî Sözlüğü* (trc. Ekrem Demirli), İstanbul 2005, s. 666-670; Nuran Döner, "İsmâil Hakkî Bursevî'nin Kitâb-ı Kebîr'i ve Bursevî'de Vâridât Kültürü", *Tasavvuf*, sy. 15, Ankara 2005, s. 312-315.

SEMİH CEYHAN

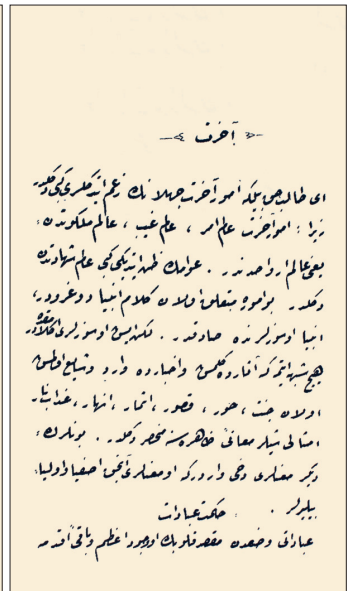
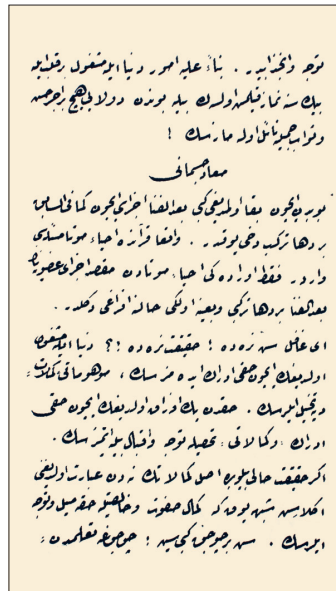
VÂRIDÂT
(واردات)Bedreddin Simâvî'nin
(ö. 823/1420)

tasavvufa dair Arapça eseri.

Şeyh Bedreddin'e nisbet edilen dört tasavvuf kitabından biridir (diğerleri: *Meseretü'l-kulûb*, *Hâşiyetü ma'tla'i Huşûşî'l-kilem fi me'ânî Fuşûşî'l-ihkem*, *Risâle-i Bedreddin*). Eser, tasavvuf tarihinde Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *Fuşûşü'l-ihkem*'inden sonra en çok tartışılan kitaplar arasındadır. *Vâridât*, müellifin muhtemelen İznik'te göz hapsinde iken veya daha güçlü bir görüşe göre Çelebi Sultan Mehmed'i bulma ümidiyle İznik'ten Rumeli'ye kaçtıktan sonra 820 ile (1417) 823 (1420) yılları arasında müridlerine verdiği derslerden meydana gelmiştir. Araştırmacıların çoğu, eserin Şeyh Bedreddin'in idamından sonra müridleri tarafından kitap haline getirildiği görüşündedir. Müellifin torunu Hâfız Halil, 864 (1460) yılı civarında kaleme aldığı dedesine ait menâkıbnâmede *Vâridât*'ın bizzat dedesi tarafından yazılan son eser olduğunu, onun idam kararından bir gün önce rüyasında Hz. Peygamber'i, dört halifeyi ve Ebû Hanîfe'yi gördüğünü, onlara *Vâridât*'ı hediye ettiğini söyler (*Simavna Kadısoğlu Şeyh Bedreddin Manâkıbı*, s.

131-132). Hâfız Halil'i güvenilir kabul eden Abdülbaki Gölpınarlı'ya göre kitap, Şeyh Bedreddin hayatta iken dervişleri tarafından Türkçe derlenmiş ve bizzat onun tarafından Arapça'ya çevrilmiştir (*Simavna Kadısoğlu*, s. 30). İlhâd ve zındıklığa dair fikirler içeren *Vâridât*'ın Şeyh Bedreddin gibi bir fıkıh âlimine nisbet edilmesini doğru bulmayan kişiler de vardır (*Vâridât* [trc. Yener], s. 44; Dindar, *Şayh Badr al-Din*, s. 51; Ocak, s. 191). Müellifin *Letâ'ifü'l-işârât*, *et-Teshîl* ve *Câmi'u'l-fuşûleyn* gibi fıkıh kitaplarında esere atıfta bulunmamasını, bu kitaplarda eserin muhtevasına uygun fikirler ileri sürmemesini delil kabul eden bu yaklaşımın Şeyh Bedreddin'in Mısır'da Hüseyin el-Ahlâtî'den tasavvuf terbiyesi gördüğüne, Rumeli'de şeyhlik yaptığına, hem fakih hem mutasavvıf olan çağdaşı Molla Fenârî gibi Ekberiyeye mektebine intisap ettiğine, *Vâridât*'ta kaydedildiği üzere mâna âleminde Muhyiddin İbnü'l-Arabî ile görüştüğüne, hatta Dâvûd-i Kayserî'nin *Fuşûşü'l-ihkem* şerhine hâşiyeye yazdığına dair bilgiler dikkate alındığında isabetli olmadığı söylenebilir.

Vahdet-i vücûd anlayışıyla yazılmış vâridler içeren *Vâridât*, muhteva açısından Şeyh Bedreddin'in mebbe ve meâd hakkındaki düşünceleri ve sûfiyane müşahedeleri olarak iki bölüm halinde değerlendirilebilir. Kitapta fikir ve müşahedelerin vâridât ve fütûhat türü eserlerde görüldüğü gibi birbirleriyle irtibatsız anekdotlar halinde olması, mukaddime, bab ve fasıl içermemesi modern yazarlarca bir eksiklik sayılmışsa da bu husus bu literatüre özgü doğal bir durumdur. Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım Efendi'nin *Vâridât* tercümesinde-

Vâridât'ın
Şeyhülislâm
Mûsâ Kâzım
Efendi
tarafından
yapılan
tercümesinin
ilk iki sayfası
(Millet Ktp.,
Ali Emîrî
Efendi,
nr. 981)